

Tradicionari de Mallorca

TRADICIONARI #03

La festa de Sant Antoni

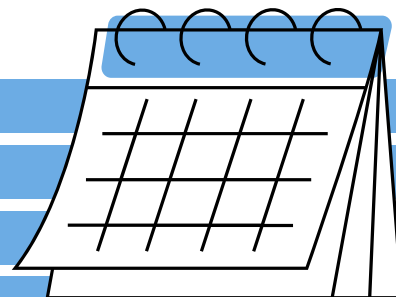
Consell de
Mallorca

Fundació Mallorca
Literària

Quan ho celebrem?

16 DE GENER	Sant Honorat i revetlla de Sant Antoni
17 DE GENER	Sant Antoni
20 DE GENER	Sant Sebastià
23 I 24 DE GENER	Celebracions de la festa de Sant Antoni

Sant Antoni és un bon sant,
i qui té un doblar, lo hi dóna,
perquè mos guard s'animal
tant si és de pèl com de ploma.

Què celebrem?

ORÍGENS DE LA FESTA

Sant Antoni és una festa de solstici cristianitzada com la festa de Nadal, però també amb moltes adherències no ja tan sols precristianes, sinó, en molts aspectes preromanes fins i tot; un culte vellíssim que pren igualment de les saturnals de Roma la veneració d'una espècie de deïtat agrària encarnada en la figura d'un sant cristià, de tal manera que alguns autors com per exemple Joan Soler i Amigó han vist en sant Antoni una versió cristiana del vell Saturn pagà.

Passat el mig gener es celebraven les festes sementines, amb acció d'expiació i protecció, es feien ofrenes a Ceres, deessa de les collites i a Gea, deessa de la Terra, els animals utilitzats per a les feines del camp eren endiumenjats amb garlandes de flors i rebien aquest dia atencions especials.

Sant Antoni és un dels sants més admirats dels primers segles del cristianisme i la seva advocació com a protector de l'agricultura i la ramaderia va propiciar que també fou i segueix essent un dels sants més venerats a la ruralia mallorquina.

Es tracta d'una festa amb un caràcter primitivament orgiàstic, transgressor i inequívocament carnalesc, tret que la caracteritza com a "festa-pont" entre Nadal i Carnestoltes. D'aquest tret carnalesc i de burla en pren nota Rafel Ginard en un dels seus calendaris folklòrics fent referència al poble de Sant Joan:

"Per Sant Antoni Abat, comencen les fresses. Ja el dia de Sant Antoni, sortien carros trumfals amb gent desfressada a Sant Joan. Tiraven olles i gerros per les cases i la gent posaven un fil a les baules i tocaven de darrera un cantó. Ortigaven i tiraven bova, farina, paperí, ous plens de tests plens de fema i se socorraven amb estopa encesa o amb gatovells."

ELS ELEMENTS FESTIUS DE LA CELEBRACIÓ DE SANT ANTONI

“L'amo Andreu, me diu: ‘quan jo era atlot, Sant Antoni feia molts de miracles...””

La llegenda de Sant Antoni

Sant Antoni va néixer a Qeman, un llogaret d'Egipte. A l'edat de vint anys, els seu pares varen morir deixant-li una herència considerable, i no obstant això, ho va vendre tot i va donar els guanys als pobres. Es va retirar al desert, a un sepulcre abandonat on hi visqué vint anys. S'alimentava de pa i sal una vegada al dia. La llegenda conta que el dimoni va voler temptar-lo amb tot tipus d'estratagemes sense aconseguir el seu propòsit. Quant més plaer i riqueses li oferia el dimoni més fortes eren les penitències i oracions del sant. En una ocasió un estol de dimonis el varen atupar fins a deixar-lo inconscient. El monjo que normalment l'anava a visitar el va creure mort i el va treure de la gruta per enterrar-lo amb la sorpresa de que el sant es va despertar i va voler tornar-hi per combatre als dimonis. L'atac d'aquests, convertits en feres, va ser ferotge i deixaren al sant greument ferit. En aquest moment sant Antoni tingué la visió de Jesús a qui recriminà no haver-lo ajudat enfront l'atac dels dimonis. Jesús li va contestar que l'havia acompanyat en tot moment i havia comprovat la seva fe i fortalesa i que per aquest motiu seria reconegut en tot el món. Sant Antoni es va traslladar a Tebaida on li fou revelada l'existència del també anacoreta Sant Pau i a qui va anar a visitar gràcies a les indicacions que li donaren un centaure, un sàtir i un llop.

Segons la tradició sant Antoni va morir als 105 anys i fou enterrat pels seus deixebles en un lloc secret. Dos-cents anys després de la seva mort fou descobert el seu sepulcre i traslladat a Alexandria i llavors a Constantinoble. En el segle X un cavaller francès va traslladar les relíquies del sant a Vienne, des d'on es va expandir el seu culte, especialment a partir de finals del segle XI quan es va fundar l'orde hospitalària de Sant Antoni per conjurar la malaltia del “foc sacre”, que des d'aleshores fou coneguda com a “foc de Sant Antoni”. El pare Ginard féu unes anotacions d'aquest fet al voltant del culte a sant Antoni.

“En el segle X per dins França, començà una pesta a les persones, que era una espècie de lepra, l'anomenaven ells, Foc Sagrat o Foc de l'Infern i a Vienne dugueren les relíquies de sant Antoni (que d'aquí ve el nom de sant Antoni de Viana) invocant-lo perquè curàs aquella pestes i des de llavors és que ve el nom del mal que anomenen Foc de Sant Antoni. La devoció va anar estenent-se i fins a Catalunya arribaren les relíquies. El Rei En Jaume vingué a Mallorca i dugué una relíquia del sant als monjos Antonians del carrer de Sant Miquel (Ciutat). El claustre que té aquesta església també va esser construït pels monjos. Estaren a Mallorca els monjos fins en el segle XVIII deixant la relíquia als monjos Premonstratenses que estaven a l'església de Bellpuig d'Artà, aquests estengueren la devoció a sant Antoni no tan sols per curar les persones sinó també més pels animals i per això és que en venir el dia de la seva festa començaren a beneir el bestiar perquè les guardàs de tot mal.”

Els monjos fomentaren la devoció al sant a Artà uns 200 anys fins a l'any 1425 que s'anaren canviant tots els béns que posseïen a Artà an el senyor Verí o amb els que tenia D. Juan Vivot devora Lleida. Segurament des de llavors se fa la cavalcada el dia de Sant Antoni per beneir el bestiar i se pensen que així com actualment parteix l'acompanyada per anar a beneir del Coll de N'Abrines és per seguir la tradició de quan hi havia els monjos a Bellpuig que era la carretera de Ciutat. (Artà).”

ELS ELEMENTS FESTIUS DEL CICLE DE NADAL

El culte al foc

“És una cosa molt aficada en la sensibilitat dels mallorquins. Costa i Llobera ja posa el foc en la ‘Deixa del geni grec’:

‘Així cent veus cantaven a chor sota el ramatge
de la sagrada alzina, i amb majestat salvatge
se dilatava el càntic pel bosc i per la nit.
Per entre focs de teia, cent joves, tot seguit,
formant guerrera dansa, voltaven la gran soca
de l’arbre antic de dies i el gran altar de roca.
Les tribus no se troben en temps de dar perdó,
avui que tota l’illa someten gents estranyes,
avui que sols ja resten enmig d’eixes muntanyes
aquestes roques lliures per nostre foc sagrat.”

“A Deia, per les processons del Dijous Sant i Divendres Sant, fan foguerons per les altures de veïnat. Igual a Bunyola i per Divendres Sant a Sant Joan. A Sant Joan els fogarons se feien al llarg del camí de Consolació i també a les possessions i llocs alts.”

“A Mallorca fan foguerons per Sant Antoni Abat, per Sant Sebastià, per les matances, per Santa Catalina, la Vigília de Nadal a Biniamar i Cala-Ratjada fan foguerons.”

“En el mes de març els romans encenien el foc nou del temple de Vesta i aqueixa cerimònia, cristianitzada, ha passat, pareix, a la litúrgia i al folklore.”

“El dissabte Sant, anaven a l’església a prendre “llum nou”. El dia abans, el vespre, apagaven tots els llums i no deixaven foc colgat. El foc se començava altre pic amb el llum nou de l’església. Encenien una candela a l’església, nins s’espargien pel poble:

-¿Voleu llum nou?- deien els nins.

Encenien i apagaven dues vegades el llum de les cases amb la candela que duïen mentre cantaven:

Un, dos, tres...
es llum nou és.

A la tercera vegada d’encendre ja era llum nou. I anaven dient:

Es llum nou,
es llum vei,
¿que no en voleu?”

La importància de la domesticació del foc en el procés d’humanització, és un dels fets més transcendents en els processos posteriors d’humanització i d’hominització. L’evolució de la intel·ligència humana ha anat lligada a la alliberament de les mans principalment a partir de l’*homo erectus* i posteriorment a la instrumentalització del foc. Per tant, no és estrany la mitologia sorgida a l’entorn del foc al llarg dels segles i que, encara avui i arreu del món, sigui protagonista en rituals festius i ens encisi la seva màgia. D’aquesta manera el foc s’ha convertit en un element sacre, a l’encendre foc establim un vincle invisible que ens lliga a l’home del passat i a la Mare Terra.

Els pobles encenen fogueres rituals per motius diversos: donar la benvinguda al bon temps, allunyar els mals esperits, desfer-se de determinats materials, commemorar fets, o simplement per escalfar-se quan fa fred. En moltes celebracions, el foc simbolitza la purificació i la renovació de la vida, el triomf del bé sobre el mal i forma part dels rituals primitius del culte al Sol, en tant que representa la victòria de la llum sobre les tenebres.

El món agrari, des de temps remots, està lligat amb el curs de les estacions, regides pel Sol. L'astre és causa i origen del cicle vegetal, amb el seu procés de naixement, mort i renaixement, eternament repetit. La màgia més elemental i primitiva és la mimètica, que postula la identitat entre semblants, per tant, a l'igual que el bruixot, que per a fer ploure, espargeix o vessa aigua, per estimular al Sol s'encén foc. Els camperols europeus s'han lliurat reiteradament, des de temps immemorial, a ritus de focs excepcionals quan s'han vist sumits en situacions crítiques d'angúnies i calamitats, especialment davant la irrupció sobtada d'epidèmies en ramats d'animals i persones.

El solstici d'hivern (pràcticament un mes abans de Sant Antoni) marca el punt d'inflexió de recuperació d'hores de sol i això la cultura popular ho té ben present:

**“Per Nadal, creix el dia una passa de gall,
Per sant Esteve, una passa de llebre,
Pels reis una passa de vell,
per Sant Antoni, una passa de dimoni.”**

El foc es constitueix com a símbol de la recuperació d'hores de sol, és a dir del triomf de la llum sobre les tenebres. És el renaixement del Sol, que fertilitza la terra i d'aquí el costum d'escampar les cendres dels foguerons de Sant Antoni pels conreus perquè això afavoria les collites. Cal afegir a més que el foc serveix per estrènyer els vincles socials i els lligams col·lectius, l'ambient a l'entorn d'una foganya, d'un fogueró i fins i tot la pràctica d'encendre espelmes propicia la conversa, la reflexió, la fraternitat i la calma perquè ja ho diuen, el foc, el betlem i la mar sempre tenen per mirar.

El foc de Sant Antoni: el foc de sant Antoni fou una infecció epidèmica que assolà Europa especialment al segle XI, que ennegria els membres dels malalts fins a produir-los una gangrena dolorosament fatal. Els malalts acostumaven a refugiar-se als monestirs sota l'advocació de sant Antoni (d'aquí el nom de Foc de sant Antoni). S'associava el sant a una mena de foc interior que cremava i consumia el cos, encara que aviat es va notar que la malaltia no acostumava a durar més d'un any, car en començar la collita de blat, sègol i civada desapareixia totalment.

El dimoni

El paper que representa el dimoni a la nostra festa és consubstancial a la pròpia celebració. Sense dimonis no hi hauria Sant Antoni. Els dimonis representen les temptacions, l'accés a allò prohibit, a la bona vida i als plaers pecaminosos. Sant Antoni es va mantenir ferm davant d'aquestes temptacions, malgrat que li resultessin atractives, i responia a les seduccions del dimoni amb oració i disciplines i, per això, sempre triomfava. Per tant, el ritual reproduceix l'acte d'exorcitzar el Mal, encarnat en una figura diabòlica.

“A Mallorca, en anomenar el dimoni, afegeixen com exorcisme: ‘Jesús, Sant Antoni!’”

“Qui bones obres farà, no tindrà por an el dimoni.”

“El dimoni. A entrada de fosca. Fou borronós! Al·lotes acubades i al·lotes amb un esglai terrible que fugien sense saber-ho que feien. En Botigueta s'havia posat el vestit de dimoni d'Artà i unes banyes de boc amb una grandiosa canya fèlera les sortí botant per damunt els marges. ‘Però, que es allò que davalla’ digueren en destriar-ho. Vos dic que feia poca companyia. Sant Antoni sempre les hagué amb el dimoni i el vencia en tots els combats que el dimoni li presentava. Per això, el poble mallorquí creu que sant Antoni té poder especial damunt el dimoni i invoca el sant quan i tot només anomenen l'esperit de les tenebres com si, just d'anomenar-lo ja hi hagués perill. ‘Li va sortir el dimoni (Jesús Sant Antoni) i li volia...’ etc.”

“En anomenar el dimoni, encara que nomes sigui incidentalment, com si aquell nom hagués deixada la boca empeguntada de verrim de l'infern, tot d'una la se desinfectaven dient ‘Jesús, St. Antoni!’. Sant Antoni sempre li guanya:

**‘Sant Antoni i el dimoni
jugaven a trenta u.
El dimoni va fer trenta
i Sant Antoni trenta u.’**

Però de tant de lluitar, arribaren a esser com a familiars. Dimonis per St Antoni a Artà i Son Servera. A l'ascètica, hi ha tants de dimonis com a la rondallística. La por que dona gust. Els infants, en les festes, el temen al dimoni i l'encalcn o el desitgen. ‘Esser el dimoni’ ja era una professió. Dimonis que captaven, a Artà el capvespre de Sant Antoni perduda la llur ferocitat. ‘Plou i fa sol. El dimoni atupa sa dona’. Llucmajor.”

Els foguerons de Sant Antoni

Reminiscència d'un culte pirolàtric, ritual i pagà, un deu antic, el foc, un dels primers que adorà l'home. Les festes d'Espanya i Mallorca tenen sovint el foc com a element principal. “Hilare lumen”. El foc és bell i alegre i profitós. La invenció del foc, base del progrés. Vulcà. Prometeu, robà el foc als deus.

La música

La música és present a totes les poblacions que celebren la festa de Sant Antoni. Les tonades varien en totes elles però les cançons mantenen l'esquema de mètrica i rima propis de les cançons populars.

Les bandes de música acompanyen les comitives de les acaptes i les colcades. I els cantadors al voltant dels foguerons són acompanyats al so de les ximbombes i guitarrons. Tampoc i poden mancar les colles de xeremies i flabiols.

“La festa de Sant Antoni a Sa Pobla. Els poblers són gent fenera. ‘Pobler’ a Mallorca vol dir home forçarrut, que no se plany a la feina. La festa de St. Antoni Abat se celebra a Sa Pobla amb molta bulla i renou. Les explosions de bombetes són continues durant el vespre de la vigília i tota la nit. Se passetgen tocant les xeremies i la ximbomba, tot cantant. Solen anar a ca'l Rector a donar-li una serenata la vigília del sant a vespre. Les ximbombes se fan a base d'un caduf de sínia com a caixa de ressonància. Es que allà fins que hi hagué els molins i els motors abundaven les sínies i, per tant, els cadufos. Amb els cadufos, una canya primeta per on passen la mà banyada en aigua i una pell de xot lligada i ben estirada sobre una de les boques del caduf, se construeix la ximbomba, instrument primari i per ventura ja ens ve de molts segles enrera. Amb la ximbomba canvien de lletra, però no de tonada. Una de les més repetides a Sa Pobla és aquesta cançó:

**Sa ximbomba ja no sona
no, sona, ni sonarà.
Es caduf se va esquerdar
i sa canya qui no és bona.**

A vegades s'organitzen concursos de ximbombes a veure qui treurà millor ses cançons, entre els ximbombers, com és ara l'amo en Tòfol Pistola, l'amo en Carrasquet, En Cataló...”

La següent imatge és la transcripció de de la música del Ball dels Dimonis d'Artà per part de Miquel Fuster, extret del Bellpuig de 10 de gener de 1969. Digitalitzada per la Biblioteca de la Universitat de les Illes Balears.

BALL DELS DIMONIS (1)

(1) Amb aquesta tonada ballen els dimonis, en el nostre poble, el dissapte i el dia de Sant Antoni Abat, pels foguerons, per les places i carrers, envoltats d'aHots... Transcripció musical de M. Fuster.

Les beneïdes

Sant Antoni és, també, la festa dels animals. No debades, el sant és també conegut com el patró dels ases. Aquest dia estava molt mal vist fer matances, i als animals no se'ls feia treballar: se'ls donava un menjar extraordinari i si era possible, se'ls deixava a lloure. També se'ls guarnia amb els millors arreus, per ser beneïts i per lluir-los. Sant Antoni també és el protector de tot el referent a la pagesia: els conreus, els camps, els oficis relacionats amb els animals: manescals, ferrers, porquers...

L'aigua beneïda espargida pel capellà a les beneïdes també comporta una càrrega simbòlica. És l'aigua que dona vida als conreus, als animals i als humans, és juntament amb el Sol la que propicia el cicle estacional de la natura i en correspondència la subsistència a la Terra.

Representacions de Sant Antoni

Els atributs iconogràfics de sant Antoni són el porc, el llibre, el rosari, un bàcul en forma de "T" (Tau), també impresa a l'hàbit del monjo i la campaneta. El sant es representa com un vell vestit de túnica blanca i escapulari, mantell i capa amb caputxa de color marró. Els seus atributs iconogràfics no tenen l'origen en la seva llegenda, sinó en el paper que el sant exerceix com a sanador contra els mals contagiosos dels quals n'és advocat. Els monjos antonians empraven el greix dels porcs criats per ells per curar la malaltia coneguda com a "foc de sant Antoni". Els animals de l'orde tenien el privilegi de circular pels carrers lliurement sempre i quan duguessin una campaneta penjada al coll que els identificava. Sovint és representat amb un llibre a la mà el qual significa que a pesar de no haver estudiat sant Antoni coneixia la Sagrada Escriptura per revelació divina. La creu, arma de Déu contra els dimonis, té forma de tau degut a l'origen egipci del sant, posteriorment fou convertit en símbol de l'orde franciscana. En alguna ocasió també se li ha atribuït l'element del foc en al·lusió al mal pel qual intercedeix.

Representacions de l'infern i el dimoni

L'origen de la iconografia de l'infern i del dimoni el podem situar a la civilització egípcia, en la que s'estableix per primera vegada la idea del més enllà, amb la seva recompensa i el seu càstig, tenint en compte que és en el Llibre dels morts on es detalla minuciosament el procés de transició d'un mortal al més enllà. El judici de les ànimes egípcia consistia en què el mort abans de ser jutjat per Osiris, havia de travessar llacs amb flames, deserts espantosos i cocodrils famolencs. Una vegada superada la travessa si era declarat culpable era entregat a Seth, qui tirava l'ànima desvalguda a Amunt, una espècie de cocodril gegant, on dins les seves vísceres el desafortunat sofria turments fins a l'eternitat.

Amb la civilització grega la idea de l'infern canvia considerablement. L'ànima anava a l'Hades, el regne dels morts, i tots els mortals acabaven allà sense judici previ ni càstigs.

L'infern hebreu no existeix com a tal, s'anomena She-OL, Ciutat dels morts, la qual no és un lloc de càstig sinó que, com a la civilització hel·lènica, tots els mortals hi arribaven.

Instaurat el cristianisme com a religió oficial no és fins el segle IV en què a partir dels escrits de sant Agustí quan es comença a estendre la idea dels càstigs, l'infern i dels pecats, sobretots els de caràcter sexual. Durant la fosca Alta Edat Mitjana, quan la pesta, la fam i la guerra són presents a Europa, l'infern agafa un major protagonisme i serà quan tota una legió de predicadors, molt influenciats per sant Agustí, es dediquin a glosar els turments a que ens disposam a patir si el dia del judici final som enviats a l'infern. La imatge de l'infern arriba al seu punt esplendorós amb l'obra de Dante Aligheri i la seva obra mestra la Divina Comèdia.

La imatge del dimoni tal i com la coneixem actualment és la mescla de deus pagans anteriors al cristianisme. Sobretot assenyalar Seth, el senyor del més enllà egipci, i Pan, el faune, déu de la fertilitat i de la sexualitat masculina desenfrenada. Al llibre de l'Apocalipsi és on el dimoni hi té el seu màxim protagonisme. La seva iconografia serà definida a partir del segle VI presentant-se com un ésser amb corns i potes de cabra, com una representació grollera del déu grec Pan.

Els atributs que porten els dimonis mallorquins pertanyen a tota aquesta història iconogràfica de l'infern i el dimoni. Les carotes grolleres, lletges i amb banyes que representen la foscor, la lletjor i la mescla d'un ésser mig humà i mig animal, enfront a la claredat i la bellesa de la santedat. Les serps i els dracs com a animals malèfics i portadors de pecats, també hi són presents als vestits dimoniers. Les calaveres, els esquelets i els colors foscos simbolitzen el món dels morts i del més enllà. Les flames i el color vermell ens adverteixen dels turments que pateixen a l'infern aquelles ànimes que no han obrat amb bondat en vida.

El filòsof i investigador Gabriel Genovart incideix, en les seves aportacions a l'antropologia de la figura del dimoni, amb les característiques pròpies de l'animalització i la identificació dels dimonis amb els xamans. A més, Genovart dóna importància als elements fàl·lics i de caràcter sexual que caracteritzen alguns elements del dimoni com podria ser la barrota o la canyaferla.

Com ho celebrem?

16 DE GENER, SANT HONORAT

El dia 16 de gener és Sant Honorat, el patró d'hivern d'Algaida. A la revetlla es fan foguerons amb torrada pels carrers del poble i a la plaça un correfoc i música i bauxa tot el vespre. El dia de Sant Honorat al matí se celebra la Missa de Festa amb la participació de l'Orfeó de Castelltix i el ball de l'Oferta dels Cossiers. Els Cossiers dansen també, a la Plaça, a la sortida de la missa. L'origen concret dels cossiers algaidins és desconegut però la semblança amb els Cossiers de Montuïri fan pensar en una relació molt estreta entre els dos grups. El grup de dansaires està format per una dama, sis cossiers i un dimoni que al so del flabiol i el tamborino executen els balls anomenats Mestre Joan, Els reis, l'Obriu-nos, Flor de murta, Dansa nova, Mercançó i Titoieta. Acompanyats també per les xeremies dansen Les bombes, una dansa processional, amb aquest ball acompanyen les autoritats des de l'ajuntament a l'església; L'oferta —a dins l'església el dia de Sant Honorat i de Sant Jaume— i la Mort del dimoni, la cloenda de la Titoieta en què la dama venç el dimoni.

El dia de Sant Honorat, a Algaida, a les cases, tapaven amb un mocador els ulls a un allot i li donaven un bastó, perquè, d'aclucat, pegàs a la perxa de les sobrassades. Era una mena de cucanya. La sobrassada que faria amb el garrot, la davallaven i en berenaven tots els de la casa.

16 DE GENER, REVETLA DE SANT ANTONI

Revetlla de Sant Antoni a Artà

A Artà és l'obreria de sant Antoni la que organitza la festa. Cada any un dels obrers té la representació màxima i tota la festa comença a ca seva. El dissabte de Sant Antoni, 16 de gener, cap a les 8h, es fa "es Berenar" a casa de l'obrer major, on són convidats les autoritats i els protagonistes de la festa. El berenar és de xocolata amb ensaïmades. Cap a les 9h amollen un tro que marca l'inici de la festa i els dos dimonis fan el primer ball davant la casa de l'obrer. El temps que duraran les festes de Sant Antoni a Artà la casa de l'obrer s'anomenarà la casa des trull i d'allà s'iniciarà el cercavila (el que havia estat "sa Capta") pel poble acompanyats de la banda de música, fent aturades a l'escola i ballen davant les cases de les persones que han donat premis i les representatives de la festa. L'horabaixa, devers les 19h la comitiva es dirigeix a l'església a Completes. Arribats a l'església els dimonis esperen a fora. La capella de sant Antoni, on s'hi asseuen els obrers i les autoritats, ha estat engalanada amb murta i altres ornaments vegetals dies abans. S'hi llegeix un episodi de la vida del sant, seguit d'una cantada que acaba amb Lo elogi, un "Visca sant Antoni!" i un "Visca Artà!". A la sortida, davant l'església, es fa una ballada i un coet anuncia que es poden encendre els fogarons i es fa la volta de fogueró en fogueró, fins ben tard a la nit degut a que se'n fan uns 70 en tot el poble.

Sant Antoni i el dimoni
jugaven a trenta-u;
el dimoni va fer trenta,
Sant Antoni trenta-u.

Revetlla de Sant Antoni a Capdepera

L'obreria de sant Antoni de Capdepera n'és l'encarregada de la festa. El 16 de gener devers les 15h es dona el sus, cada dimoni surt per separat de dues cases diferents i es troben al carrer de davant l'església, a aquest trobament els gabellins li diuen "s'Encontre". Després del primer ball pugen a davant el temple a espenyar la creu realitzada a propòsit per la festa amb branques de mata. Entrada de fosc s'encenen els fogarons i es comencen les torrades. Els dimonis santantoniers de Capdepera són dos, el dimoni "moreno" i el dimoni ros, però són 6 les persones que s'encarreguen de dar-los vida, fent tornos al llarg dels dos dies que dura la festa.

"Capdepera. Dimonis, capta pel poble, músics perquè els dimonis ballin com un pern de rifa, completes, coets, foguerons, torrada de llangonissa, bullici pel carrer, beneïdes, carrosses."

Revetlla de Sant Antoni a Manacor

A Manacor la festa de Sant Antoni comença amb el primer ball dels dimonis dies abans del 16 de gener, dies abans també s'han duit a terme l'assaig dels goigs de sant Antoni i l'assaig de Completes. Aquests assajos són una iniciativa recent que s'ha incorporat a la festa per tal d'evitar la massificació de gent el dia de les Completes del 16 de gener. El Patronat de sant Antoni de Manacor és el col·lectiu que vetlla per l'organització de la festa i està conformat pel baciner juntament amb un grup de persones compromeses amb la festa. El baciner és l'encarregat de passar la bacina durant les acaptes, la colcada i les beneïdes. A Manacor actuava com a cap de l'obreria, administrava els doblers donats al sant i tenia l'obligació de passar comptes cada any amb el rector de la parròquia.

El 16 de gener a les 14:15 h surten els dimonis de cal Baciner, la colla està formada pel Dimoni Gros, dos dimonis boiets i san Antoni (a més del grup de sonadors). Es dirigeixen davant la Sala de la Vila on es fa la repicada general i comença la volta pel poble ballant on és tradicional que ho facin. També es visita les persones que viuen a la residència de majors. A les 19h s'inicia la Colcada, el carro de la Colcada surt de la Sala acompanyat de les autoritats, els dimonis, els membres del Patronat, la banda de música i els ciutadans que ho desitgin. A les 19:30h a la parròquia es du a terme el cant de Completes i dels Goigs de Sant Antoni, la massificació d'aquest acte ha anat en augment els darrers anys fins el punt de que dies abans de començar les festes s'organitzen els assajos i d'aquesta manera la gent hi pot participar sense la massificació del dia 16. Les Completes són cants religiosos que conformen la darrera part de l'ofici diví amb el qual s'acabaven les hores canòniques que els eclesiàstics havien de recitar el dissabte horabaixa de la festa. En aquests cants finals hi assistien els membres de l'obreria i el gruix de la població de la vila. Els Goigs de sant Antoni és el conjunt de cançons de caràcter religiós en els quals s'alaba sant Antoni. Els fulls dels goigs eren repartits pel baciner a la gent que donava doblers als acaptes. S'atribuïen als fulls un poder màgic de protecció del bestiar. Els goigs es canten col·lectivament al temple parroquial després de Completes.

A les 20h davant la rectoria s'encén el primer fogueró per part dels dimonis, fet que s'anuncia amb una forta tronada i que dona el senyal d'encendre la resta de foguerons del poble.

"Manacor, per St. Antoni Abat. Beneïdes n'hi havia per tot. Novena predicada a molts de pobles. També hi ha dimonis que col·laboren a la festa, a Artà, a Manacor, Son Servera."

"Cavalcades o corregudes de bísties a molts de llocs. A Manacor hi ha i d'antic ja hi havia foguerons amb motiu de la festa."

Revetlla de Sant Antoni a Son Servera

El matí del dia 16 l'obreria de sant Antoni de Son Servera juntament amb el dimoni visita les escoles i el centre de dia de persones majors. A l'horabaixa es du a terme l'acapta pels comerços per recollir les joies que es donaran a les beneïdes. La comitiva està composta pels membres de l'obreria amb una carrossa, el dimoni i els dimonions i sant Antoni. El vespre es fan les Completes on es canten els Goigs de sant Antoni. A les 20h el dimoni Gros encén el fogueró de l'ajuntament i una bona tronada anuncia que es poden encendre la resta de foguerons. Els dimonis i la banda de música recorreran els carrers del poble de fogueró en fogueró fins ben entrada la nit.

Rafel Ginard ens descriu amb molt de detall la festa a Son Servera:

“A Son Servera no fan novena predicada. És el poble on, per ventura, treuen més dimonis. El dimoni gros i un escabotell de dimonis petits que, abans de l'ofici van pels carrers amb St. Antoni. Als quatre cantons s'aturen, canten i ballen entorn de St. Antoni i li fan impertinències. St. Antoni fa sonar la campaneta que du al seu gaiato. Quan St. Antoni troba que basta de jueus, traça sobre els dimonis la senyal de la creu i els dimonis cauen esboltits per terra. Parteixen cap a una altre cap cantó o quatre cantons i repeteixen la mateixa cerimònia dins una rotlada de gent. Al capvespre, a la sortida del poble, se fa l'acte de trobar-se Sant Antoni amb Sant Pau, primer ermità. Sant Pau està esperant, dins una barraca de pi, sant Antoni i els dimonis i acompanyants van a la cabana de Sant Pau. Sant Antoni toca. Pregunta St. Pau qui és i surt. Se donen una aferrada pel coll. Conversen. S'agenollen a fer oració. Els dimonis els enrevolten per distreure'ls. Però, els dos sants com si res. En això, amollen ales esteses un corb [de fusta] d'una casa per una corriola penjada sobre els dos anacoretas. El corb porta al bec penjada d'un fil una coca que vol ésser un p. Mentre davalla el pa de miracle, un dimoni l'assigna als dos sants perquè se distreguin i, amb la força que du (no una força d'era, sino “aposta” de cinc forcons o puntes) fa por al corb. El corb recula. Però finalment porta el pa, vull dir la coca als dos anacoretas. Discuteixen a veure qui ha de xapar la coca, vull dir el pa i acaben per xapar-lo els dos. Mengen i la funció s'acaba. Després, beneïdes i corregudes.

Cada dimoni porta una força, un vestit de sac, careta i banyes. Sant Antoni du barba, un hàbit color de xocolata, va amb la capulla calada i amb una capa.”

Revetlla de Sant Antoni a Muro

La revetlla a Muro comença amb el ball dels Tres tombs davant l'ajuntament per part dels dimonis acompanyats de la banda de música i dels xeremiers del Reguinyol. En haver acabat el tres balls els dimonis dels Tres Tombs es retiren, per tant no fan volta pels fogarons, i agafen el relleu els dimonis de sa Pedrera amb un correfoc que precisament aquest any es preveu espectacular amb la convidada d'altres colles de dimonis per celebrar els 10 anys de formació de la colla.

Aquesta n'és la descripció de la festa que en feia Rafel Ginard:

“Muro. Festa molt popular a Muro. El dissabte fogarons i gloses al vespre. Les xeremies van de fogaró en fogaró. Al so de les xeremies a vegades ballen copeos o mateixes, per riure, els mateixos vells. També el dissabte surten les ximbombes. Recordi's que per sant Antoni, començaven els darrers dies. Fan ofici amb sermó i el capvespre del dia de la festa hi ha les beneïdes. Hi ha desfilada de carrosses i premis. En la festa del sant dels animals, se'n duen els premis i prevaleixen les carrosses motoritzades.”

Revetlla de Sant Antoni a Sa Pobla

La festa de Sant Antoni és la més important de les que se celebren a Sa Pobla, es troba documentada des de 1365 i té un fort arrelament popular i de la que destaca que també es tracta d'una festa dedicada al titular parroquial.

Els dimonis, juntament amb les cantadores de l'Obreria de sant Antoni surten dia 16 de gener a les 14:30h de sa rectoria. Recorren tot el poble, encaçant el nins i nines i fent ballades als diferents bars i establiments que ho solliciten fins a les 19:15h, moment en què arriben a la plaça Major i es colloquen per acompanyar a les autoritats a l'Ofici de Completes. Una vegada ha acabat l'acte religiós els dimonis tornen acompanyar les autoritats fins a la plaça on ballen dos balls al so de les gloses de les cantadores de l'Obreria.

Un tret distintiu de Sa Pobla és el ball per part de la colla de caparrots creada l'any 1952 per suggeriment d'Alexandre Cuellar secretari de l'ajuntament, d'origen olotí, formada inicialment per set figures i a partir de l'any següent per les onze definitives, que foren produïdes pels tallers de la ciutat natal del Sr. Cuellar. Ballen dues peces al so de la cançó "Jo i un pastor" (o "ball de Sant Ferriol"), adaptada per Gaspar Aguiló Forteza "Guixó" i arranjada per a banda pel director Joan Rian Cladera i amb coreografia de Jaume Serra. La seva funció consisteix a acompanyar les autoritats a l'entrada i sortida de Completes i ballar a la plaça, tant el dissabte de Sant Antoni, obrint així la revetlla pròpiament dita, així com el dia de Sant Antoni. Fins fa uns anys els foguerons s'encenien quan els caparrots havien ballat. L'any 1983 es creà també la colla de Caparrots minyons que ballen simultàniament amb els grans alternant-se el lloc de la plaça per fer-se visibles des de diferents angles.

La darrera incorporació a la festa fou l'espectacle piromusical que es va començar a realitzar l'any 1998 i que s'efectua una vegada han finalitzat la seva actuació els caparrots. La seva i forma i contingut, si bé canvia cada any, conté alguns elements permanents que el fan un espectacle de gran atractiu i originalitat. Per una banda, els focs prenen a l'edifici consistorial, sobretot a les teulades, i tant la façana com les finestres cremen amb diferents efectes, cosa que fa que sembli que l'edifici s'encén. Per una altra banda, la música sempre inclou elements de música popular, sobretot cançons de ximbomba i algunes altres que suggereixen el terror, amb relació al dimoni i finalment acaba amb alguna melodia triomfant que suggereix la victòria del bé sobre el mal.

En les descripcions que en fa Rafel Ginard referint-se a la revetlla de sa Pobla hi podem trobar una analogia amb l'actual piromusical quant al renou de coets i crits que n'hi era comú.

"A Sa Pobla, després de les Completes, la clerecia i ajuntament, acompanyats per la música van a la Casa de la Vila a refrescar. Llavors, davant la casa de la vila amollen una impressionant quantitat de coets, la plaça bull de gent, els fogarons ja estan encesos, ballen els caparrots 'cabezudos' i hi ha un renouer espantós.

Això és festa i trons, explosions de 'bombes' i coets, crits, gent espessa com els cabells al cap i bona teca. D'aquesta manera honoren el sant del silenci i soletat i dels dejunis."

L'any 2015 la festa de Sant Antoni de sa Pobla fou declarada Festa d'interès cultural pel Consell Insular de Mallorca. És una festa històrica, de la qual tenim moltes anotacions de curiositats gràcies a la informació recollida per Rafel Ginard:

“A Sa Pobla per Sant Antoni, completes. No hi ha sermó. La novena acaba ahir, dia 15. I el predicador de la festa sol esser diferent dels predicadors de la novena. Dia 15 ja enramen els poblers de Sa Pobla la plaça o lloc sagrat del costat de l'església. La vigília de Sant Antoni fan la volta, captant pel poble i les xeremies i el penó de Sant Antoni acompanyen els obrers. [Per Sant Antoni com per altres Sants (St. Josep, Marçal, Bàrbara i Margalida) feien dues captes públiques. Una el dissabte del sant. L'altre el matí de la festa i sempre per tot el poble. Aquesta darrera se deia “sa capta des platetets perque els nins que acompanyaven l'obrer captaven amb un platet de taula o de casa. Ja està decantada aquesta capta].”

“Sa Pobla, per Sant Antoni, el dissabte, feien foguerons molt i grossos amb sis o set quintars d'estelles de pi. A qualcun, fet al carrer Ample hi ha posat 12 quintars de llenya. Durant els foguerons les al·lotes pegaven molts de giscos.”

“Fan novena de Sant Antoni molt concorreguda. Dissabte de Sant Antoni completes amb assistència de l'ajuntament. No hi ha sermó. Acabades les completes, dins l'església un capellà deia ‘Visca Sant Antoni’ i tothom responia ‘Visca!’. Arribaren a fer els grossers i ja cridaven ‘visca sant Antoni’ abans de començar completes. Ho hagueren de suprimir. Hi havia una tempestat de ‘vives, giscos, crits, siulos i riaies’ durant les completes diu SA MARJAL de 1 de febrer 1911, pàg. 29. Després de les completes refresc a la casa de la vila, però el refresc corre a compte de l'obreria de Sant Antoni. Foguerons en feien molts. Qualque any un centenar. Hi havia ximbombes i els joves tiraven coets a la gent i giscos pel carrer. A la missa d'Auba encara hi havia fogarons encesos i qualcú ben assaonat de suc. A l'ofici també hi anava (hi va, encara,) l'ajuntament, altre vegada refresc en acabar l'ofici a la casa de la vila i ja comencen les beneïdes. S e van a beneir els poblers i hi porten el bestiar. El capvespre processó de St. Antoni, on hi va poca gent, però n'hi ha molts que la miren. El dia de Sant Antoni els poblers, els pobres i tot, posen l'olla gran dins la petita i tiren la casa per la finestra.”

“Molts de poblers duen ‘sa barcella’ (o més d'una) a Sant Antoni. Enguany 1953 dia 13 de gener ja són 230 (me diu el vicari que per Sant Antoni no baixen de 250 les persones que portaran el seu donatiu equivalent a una barcella) persones que han portat al menys una barcella (o lo equivalent en diners) al despatx dels vicaris.”

17 DE GENER, FESTA DE SANT ANTONI

Cavalcades i beneïdes

A Artà el dia de Sant Antoni al matí es celebra la cavalcada on també hi prenen part la parella de dimonis acompanyats pel sant al qui fan tantes impertinències com poden representant les temptacions a que fou sotmès.

A Manacor, les beneïdes es fan amb la presència de la comitiva dels dimonis i sant Antoni. Al capvespre visiten la pista de cavalls (on lliuren un premi) i recorren novament els carrers per fer el Darrer Ball a la plaça de sa Bassa.

A Sa Pobla, des de fa devers 5 anys, alguns dimonis juntament amb les cantadores, surten també dia 17 de gener a les 15:00h en motiu de les beneïdes.

A Muro les beneïdes es fan a les 15:30h amb el penó de sant Antoni i l'antiga imatge del sant. Són les beneïdes més populars de l'illa on hi participen molts de ramaders vinguts de tota Mallorca amb les seves guardes d'ovelles i cabres i tot un seguit d'animals de tota casta. A més també hi desfilen carrosses que participen al concurs organitzat anualment i que compta amb diversos premis per modalitats. Aquest tret distintiu ens enllaça amb el caràcter carnavalesc que s'atribueix a la festa de Sant Antoni. La figura de sant Antoni també hi és presenta acompanyada per la colla de dimonis dels Tres Tombs. Cal afegir també la recuperació fa cinc anys de la colla dels dimonis negres que tan sols surten el dia de Sant Antoni. Són devers 10 dimonis i duen graneres per fer lloc mentre es celebren les beneïdes.

“Artà. A les 8 del dia 17 començava la colcada amb totes les bísties de les possessions, anant en guardes els homos cantant amb la botella de vi amb sa mà i coques amb taiades. Duen una faixa vermella a la cintura i un mocador de seda pel coll. Quan trobaven que era hora d'acabar se reunien, Obrers, Clavaris, els dimonis, sant Antoni damunt un ase (que durant tot el temps que va pel carrer, els dimonis fan impertinències al sant fins a tirar-lo de damunt l'ase) la música i el bestiar anaven al Coll de N'Abrines i d'allà partia l'acompanyada pel carrer Major, Marxando, Plaça Vella, Pou Nou i beneïen a sa plaça Vella, el bestiar que passava donant voltes i a devora el vicari, es Bassiner que se posava abaix de sa plaça amb la bacina i cada un que passava tirava un dobber a cada volta que feien i es capellà una bona beneïda. Durant la beneïda la música sonava damunt la plaça. També hi anava un carro emmurtat amb 4 homos que cantaven l'Argument que duïen i consistia en cantar glosat el temps que havia fet durant l'any si era bona o dolenta l'anyada. Desgràcies. Cançons de fadrines, etc. A l'acompanyada anaven els 4 homos a damunt una somera ensellada cantant les cançons de memòria quan eren a la plaça vella se reunien tots adamunt sa somera que se mirassen de cara i allà tot el poble s'hi reunia per escoltar les cançons.

Quan havien acabat la beneïda els obrers, la música i dimonis sen tornaven a la casa del trui i tot l'acompanyament partia cap a l'església per assistir a l'ofici. A davant l'iglesia la música s'aturava i durant el temps que anaven entrant els obrers els dimonis ballaven al so de la música. A l'ofici captaven el bassiner i clavaris. A la sortida de l'ofici s'en tornava tot l'acompanyament a la casa del trui i allà hi havia refresc per tota la gent que hi compareixia. A mig dia feien dinar pels clavaris i per totes les persones que duïen la festa. A les 4 se tornaven reunir a la mateixa casa amb sos Aportadors, eren el Sen Juan Bugura i l'amo'n Jaume Caló els altres dos les nombraven cada any diferents. De l'iglesia sortia la processó. Els 4 aportadors duïen la imatge de sant Antoni damunt les espatlles a darrere els clavaris l'acompanyaven amb un ciri. Els altres homes anaven a davant de tot, adarrere els ciris continuava el clero i per acabar les dones al final. Carrers per on passava. Costa de Sant Salvador, plaça Pou Nou, carrer Major, Marxando, plaça Vella i Parròquia. Carrers per on passava la Colcada) Major, Pou Nou Plaça, Abeurador, Son Servera, Pou d'Avall, Ponterró i Botovant.”

El pi de Sant Antoni a Pollença

Les festes de sant Antoni a Pollença es caracteritzen per la plantada d'un pi al bell mig de la plaça Vella per tal que els joves pollencins es proveint a coronar-lo per aconseguir la joia –un gall, símbol del poble– que es posa a dalt. La festa comença dies abans quan es va a tallar-lo a una possessió, els últims anys a la possessió de Ternelles, on es tria el pi, d'una vintena de metres, es talla i pela per tal que quedi ben llis. El dia de sant Antoni en haver acabat les beneïdes els pollencins parteixen des de la plaça de l'Almoina cap a la possessió, on es fa un dinar comunitari i s'hi beu molt de mesclat (beguda que combina palo i cassalla). Amb l'ajut d'un carro el davallen al poble i un cop allà, tot fent unes maniobres complicades a causa de l'estretor d'alguns carrers i de les reduïdes dimensions de la plaça Vella. Un cop allà és untat per tal que la soca llenegui i posteriorment és plantat. En aquest moment comença la cursa entre els joves per tal de pujar al capdamunt i aconseguir el gall de dins d'una senalla que penja al capcurucull del pi. És el moment de més expectació de la jornada on hi sol haver fortes rivalitats entre els joves.

És costum que el pi romangui a la plaça fins al Dimecres de Cendra, dia de començament de la Quaresma, en què és tallat i fet estelles

“A Pollença per Sant Antoni Abat posen un pi altíssim amb la rama i pelat de soca prop del portal segon de la parròquia. A la rama hi han ferat un gall i qui puja el pi el gall és seu.”

La davallada del corb

El ritual de la davallada del corb perviu només a dos pobles, Mancor i Son Servera. Es tracta de la representació de l'episodi de l'hagiografia de sant Antoni en què visita a sant Pau quan aquest és al desert meditant. Segons el relat bíblic els dos sants pateixen les temptacions del dimoni mentre un corb els hi porta pa pel seu aliment. La tradició diu que el corb que habitualment alimentava sant Pau aquest dia es presentà amb ració doble amb motiu de la visita de sant Antoni.

A Son Servera es col·loca un cadafal amb una barraca feta de branques de pi on viu sant Pau, que és mortificat pel dimoni. Sant Antoni acudeix a visitar-lo tocant la campaneta que penja de la seva vara. Sant Pau surt, s'abracen i es posen a resar junts. Un corb embalsamat descendeix penjat d'un fil d'acer portant una coca la qual el dimoni prova inútilment d'agafar. Els sants es parteixen la coca i la banda comença a sonar.

L'escenificació de la davallada del corb es fa a Mancor davant l'ajuntament on s'hi ha fet una cabana rudimentària i s'hi col·loquen el dos sant anacoretes. Des del campanar es deixa anar un corb viu que du un pa lligat a les potes. Com ens indica Rafel Ginard en el seu calendari folklòric el corb abans era embalsamat però des de fa molts d'anys el protagonista és un corb viu, que enguany nom Jeroni, ensinistrat per la família Alba Mateu.

“Mancor. Després de l'ofici, s'apleguen el dimoni, Sant Antoni i Sant Pau i del campanar fan baixar un corb. Un corb embalsamat o de fusta. A Mancor l'obrer també dona bunyols el dia de Sant Antoni.”

L'argument

Propi de les poblacions del Llevant és una petita narració o crònica local posada en vers per un glosador que, amb molt d'enginy, conta alguns dels fets més importants succeïts al llarg de l'any. Es desconeix l'origen d'aquesta pràctica, emperò es tenen notícies de què el glosador Sebastià Gelabert de sa Real va compondre Descripció de la temporada del any 1744 y siguients fins a 1750, les regles de la qual encara són observades pels actuals glosadors de l'Argument. El contingut de la glosada és sempre el mateix i seguint un ordre preestablert. Comença invocant Déu i la Verge i demanant permís a les autoritats (batle i rector). S'hi glosen els fenòmens meteorològics, les collites, les desgràcies personals, les festes, i d'altres temes variats. S'acaba l'Argument citant els nom del cantador i l'autor, el darrer mot ha de ser forçosament "Visca, visca sant Antoni!".

20 DE GENER, SANT SEBASTIÀ

De la biografia de sant Sebastià es té constància històrica que patí martiri entre l'any 288 i 290, en època de l'emperador Dioclecià i que fou enterrat a les catacumbes de la Via Appia. La llegenda d'aquest capità de la guàrdia imperial romana comença amb la seva condemna a mort per la seva conversió al cristianisme i la seva predicació dins l'exèrcit romà. La condemna consistí en una mort a cops de fletxes a càrrec d'un escamot d'arquers mauritans, qui al pensar que era ja mort l'abandonaren al mateix lloc. D'aquest fet sorgeix la iconografia del sant, un soldat amb tors nu, lligat a un tronc i fletxes clavades per tot el cos. No obstant, Sebastià sobrevisqué a l'execució i fou recollit i curat per Irene, una viuda pietosa. El sant assolí la mort i el seu martiri una vegada tornat a empresonar i presentat a l'emperador Dioclecià qui el condemnà a ser mort assotat. Sant Sebastià és advocat contra la pesta arrel de que la construcció d'un altar l'any 680 a la basílica romana del sant fou eficaç per aturar una terrible epidèmia.

La veneració de Sant Sebastià a Ciutat comença sobretot a partir de l'any 1523, en què l'epidèmia de la pesta que assolava Mallorca arribà al seu final coincidint amb l'arribada a l'illa de la relíquia de l'os d'un braç del sant. En agraïment es fundà una confraria en honor del sant i a partir de l'any 1595 san Sebastià es venerà a Mallorca, i especialment a la Seu, amb títol de patró i advocat de la pesta. El títol de patró de Palma fou confirmat per la Santa Seu el 18 de juny de 1868. Antigament la festa consistia en una missa a la qual assistia la corporació municipal precedida dels tamborers i macers de la Sala. Així mateix, Joan Amades ja esmenta el foguerons de la vespra de Sant Sebastià com un element tradicional de la festa. Foguerons que es varen recuperar l'any 1902 segons la revista La Roqueta.

Actualment les festes de Sant Sebastià de Palma s'inauguren dies abans de Sant Antoni amb el pregó declamat a la plaça de Cort. Al llarg dels següents 10 dies aproximadament es duen a terme multitud d'activitats culturals i esportives de formats molt variats dutes a terme per associacions i col·laboradors varis. La revetlla de Sant Sebastià, d'orígens moderns (1977), fou una iniciativa del folklorista Bartomeu Ensenyat, i actualment consisteix en una sèrie de concerts i actuacions musicals arreu de les places del centre de Ciutat i a on també els ciutadans poden sopar de torrada al voltant dels foguerons i dels calius instal·lats per l'ajuntament. Les autoritats municipals donen el sus a la festa encenent el fogueró de la plaça Major juntament amb el ball dels Gegants i Capgrossos de la Sala. El dia del sant els dos actes més destacats serien la missa solemne de Sant Sebastià i la diada ciclista pels carrers de Palma que aquest any complirà la trenta-vuitena edició.

"Fogueró per Sant Sebastià vora el portal dels escalons de la Seu, el portal oposat al Mirador (vid. 9 desembre) Ciutat de Mallorca. Encara fan aquest fogaró vora 'es portal d'ets escalons' o porta de l'Almoina."

Sant Sebastià també és l'antic patró d'hivern de Pollença, tot i que cal dir que la seva popularitat ha estat sobrepassada per la de Sant Antoni. El dia de Sant Sebastià es du a terme una interessant processó en la que el ball dels cavallets n'és el protagonista. Dos allots dins el cos d'un cavall de cartró dansen al so del flabiol i el tamborino acompanyats de l'oneig de l'Estendard de sant Sebastià. Els cavallets i l'estendard també participen a l'ofici previ a la processó i a les taules que es fan posteriorment, avui reduïdes al ball al voltant d'un fogueró al mig de la plaça Major i a alguns punts escollits de la vila.

“A Pollença, l'estandà (penó on hi ha sant Sebastià pintat) i l'estanderer juntament amb els cavallets (dos, i són homes d'edat, no nins com a Artà) és lo que dóna color a la festa de Sant Sebastià. L'estandà se col·loca vora el batiport del portal major. En arribar l'Oferta, l'estanderer el pren (la regla és dur-lo de braó i sense apoiar-lo en lloc.) a l'estandà. L'acompanyen un que toca el redoble vestit de romà. L'estanderer porta una capa i també va de romà amb un casc per l'estil del qui toca el redoble. Hi van els dos que fan de cavallets (sense els cavalls) amb calçons amb bufes, espardanyes blanques, una espècie de jaqueta llarga de dona, perruca i flocs que els pegen del cap. Amb els cavallets els dos qui han de tocar els tambors i flabiols. Un flabiol i tambor per hom. Se mouen acompassadament cap a l'altar major i el redoble marca el pas. No toquen més que el redoble. En arribar aquest estol, besen la relíquia me pareix. Llavors tot seguit l'Ajuntament, els homes i les dones. Durant l'Oferta tots els qui han acompanyat l'estandà se posen damunt l'altar major. El qui toca el redoble, veïnat i enmig de l'altar. L'estanderer davant ell. Els altres acompanyants als costats. Tot el temps que els homes van a adorar la relíquia de San Sebastià, el redoble toca acompassat “tam, tara-ram, tam; tara-ram, tam” i l'estandà se mou en ondulacions llargues amb l'asta en terra. En començar les dones, el redoble toca ‘a rebato’ a sometent, això és seguit ‘rruuuuuum’ i l'estandà s'emou, posat també en terra amb moviments o engronsades curtes i ràpides fins al final de l'oferta. En acabar l'ofici van a ca el Rector, estandà i estanderer, cavallets empaltats d'home, i els dos fabiolers amb es tambor i el redoble. Pel camí els cavallets ballen una dansa molt simple. El redoble du el compàs de la melodia que toquen els fabiols i de la dansa dels cavallets. A ca el Rector, refresc. Moltíssima gent surt aveure l'estandà i els cavallets.

Tot seguit, els cavallets i sos acompanyants (redobles, hi va el redoble? / Me pareix que l'estandà no hi pren part) fan ‘les taules’, o sigui van de casa en casa a ballar un poc acompanyats dels fabiols. Allò que apleguen és seu. Hi ha dificultat per trobar cavallets perquè han de ser homes garruts i se'n donen color de ballar enmig del poble (Sempre són gent pobre que balla els cavallets. Les àguiles en canvi sempre són al·lotes de ‘casa bona’).

A les 4 capvespre, processó amb l'estandà. L'estanderer, sempre el mateix, ha de portar l'estandà de braó i l'ha d'entrar a l'església de braó, sense apoiar-lo mai enlloc. És molt cansat puix la processó dura molt. Se mou a compàs del redoble i de la melodia que repeteixen tot el temps els fabiols i tambors, ballada tot el temps pels dos cavallets. Molta de gent mira la processó. L'escalonada de la plaça en passar-ne la processó per baix està de gom engom. Cavallets i fabiolers queden fora de l'església i entra l'estandà.”

Inca i sa Pobla són municipis on també es celebra la festivitat de Sant Sebastià. A Sa Pobla es tornen a encendre foguerons com a la revetlla de Sant Antoni, encara que d'una forma més íntima i familiar. A Inca es celebra missa solemne a l'església de Sant Domingo, i la festa es concentra al carrer de Sant Sebastià de la ciutat on segons la llegenda es refugiaren els supervivents de la pesta que assolà Inca l'any 1652. Es fa un fogueró i torrada i es canta el Rosari acompanyats de música.

“Inca. Al carrer d’Es Cep hi ha una capelleta de Sant Sebastià. La feren perquè en aquell carrer, l’any de la pesta un home i una dona no la tengueren. Un ca els va trobar (quan qualsevol va anar a reconèixer) a la casa amagats i pre això posaren el ca a l’escut d’Inca.

Feren la capelleta a la paret d’aquella casa. Cada any hi fan un fogueró davant la capelleta, el vespre de Sant Sebastià, després d’haver resat el rosari, resen el rosari acompanyat de guitarra, fet allà mateix un sermonet. Parteixen de la parròquia resant el rosari un vicari, uns escolanets vestits. Només fan un fogaró. El carrer d’Es Cep és antic i tort i les cases antigues velles i baixos humils.”

“A Sa Pobla fan molta festa per Sant Sebastià. Completes on la música hi acompanya l’Ajuntament. Després de les completes refresc a la casa de la vila. Disparen coets, davant la mateixa casa de la vila, amb molta d’abundància i allò assorda de tants de trons i enlluerna de tanta resplendor. Usava altre temps, a la plaça, on se congregava molta de gent (la plaça està davant la casa de la vila) tirar manades de coets encesos pels balcons i allà on hi havia gent. Això mateix ho feien per Sant Antoni Abat.”

“A Sa Pobla per Sant Sebastià fan foguerons grossos. Enguany 1955 n’hi havia un davant la rectoria i dos a la plaça. Foguerons, a Sa Pobla, en fan més per Sant Antoni i se passegen sonant simbombes de fogueró en fogueró. Als fogueons per Sant Antoni, a Sa Pobla, torren sobrassada, canten, toquen la simbomba i beuen vi. ‘sols no has tengut un cèntim per engatar s’home per St. Antoni’ se tiren per injúria les dones pobleres.”

...i seguim amb Sant Antoni!

Als pobles on el dia de Sant Antoni no és festiu es traslladen les celebracions al cap de setmana anterior o posterior. A aquells municipis on no és festa grossa es solen fer generalment foguerons el dissabte vespre i el diumenge matí beneïdes. Cal destacar el nucli de població de la Colònia de Sant Pere on tot i celebrar-se el cap de setmana següent per no coincidir amb la festa d’Artà té un caràcter prou singular. La festa és molt semblant a la d’Artà encara que l’ambient és molt més tranquil i relaxat, fet que afavoreix la presència de moltes famílies amb infants. El Dimoni Gros i el Dimoni Petit fan el ball semblant als d’Artà i la banda de música que els acompanya és del mateix poble. Les dues persones encarregades de vestir-se de dimoni són Rafel Forteza i Genovart i Guillem Llabrés Amorós. El dissabte a les 10 h surten de de l’escoleta i fan el recorregut pel nucli urbà fins aproximadament les 14 h. A l’horabaixa són les Completes i la comitiva fa el recorregut des de l’edifici municipal fins a l’església. Després de les completes fan el ball a la plaça i comencen el recorregut de fogueró en fogueró. El diumenge es celebra la colcada on també hi participen els dimonis fent malifetes a Sant Antoni. És peculiar la imatge dels dos dimonis i Sant Antoni dansant davant el mar com a fons.

Què menjam?

En el cel hi ha sa lluna
i estelets de tots colors.
Sant Antoni, guardau-mós,
que no caiguem de sa mula.

• **Porquim**

Sobrassada, llangonissa, botifarrons... Si parlem de foguerons arreu de Mallorca no podem deixar de parlar del que s'hi torra al seu caliu. És l'època per excel·lència per menjar els productes resultants de les matances. Fa fred i les proteïnes de la carn i els embotits ens ajudaran a passar els dos mesos d'hivern més fredolencs a Mallorca. A més, passat Carnestoltes arriba la Quaresma, amb les seves set setmanes de desdejuni, per tant, ens convé buidar el rebost i omplir la panxa.

També ja es comencen a fer les coques dolces amb tallades de sobrassada que es menjaran fins a la celebració dels Darrers dies. Segons l'investigador Gabriel Genovart a Artà i la Colònia de Sant Pere és característic que les coques es facin redones, cercant la correlació morfològica amb el Sol i l'augment de les hores de llum.

"A Inca fan coques amb xuia i hi posen un polsim de sucre. A Artà fan coques dolces amb sobrassada."

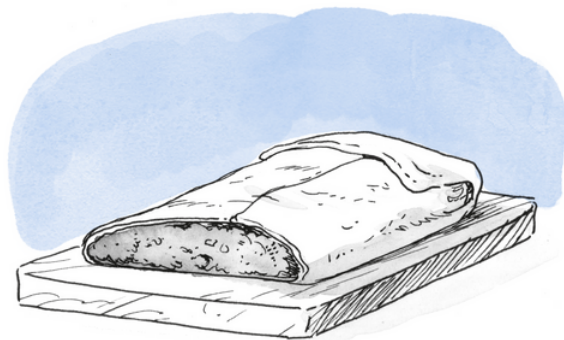

• **Espinagades**

Un dels menjars típics de Sant Antoni a la zona de Sa Pobla i Muro és l'espinagada, una coca tapada, al més pur estil del cocarroi, que generalment adopta forma rectangular. La pasta salada és farcida d'espinacs, pèsols, col i altres verdures, condimentada amb força pebre. L'ingredient principal són les anguiles, el bacallà o, de cada cop més, el llom. Un altre elaboració típica d'aquestes contrades que enrevolten l'albufera és la greixonera d'anguiles.

"Sa Pobla. La fan per Sant Antoni. Té la forma d'un quadrilater per exemple d'uns 25x50. Una mena de sobre de pasta. Hi posen espinacs, bledes, porros, panses, pebre bo i bord. I també anguiles corregudes que són les millors i que van de la mar a l'albufera. Entren especialment quan fa temporal. També fan coques amb peix, verdura, o amb sobrassada i sucre."

El dissabte de Sant Antoni és el dia de fer 's'espinagada' i quan els obrers fan la volta, a les cases solen estar en aqueixa feina i molts de diners estan untats d'espinagada que se fa de pasta de pa lo més aprimada possible, espinacs, bledes, pebre bo (ho fan poc coent; són afectats de coent els poblers. També hi fan el porquim coent) i sobretot anguiles (millor si són 'anguiles corregudes' i molt d'oli. Les coen sense llauna i hi posen per baix farina perquè no s'aferrin a la sola del forn. La gràcia està en que tenguin poca pasta i molt de bessó."

“Les anguiles van molt acaçades aquests dies. D'un kilo en demanen enguany, 1953, fins a 30 (trenta) pessetes. També curtegen els espinacs a la plaça perquè tothom en vol. ‘S’espínagada’ és el plat típic de la festa de Sant Antoni. Perquè no s’espenyàs (és grossa) me duen una espínagada dins un garbell amb papers de blat. A Sa Pobla per Sant Antoni, molts donen al sant una barcella. L’any 1955 li donaren més de trescentes (300) barcelles. Se publica una fulla amb el nom dels donants.”

“Per St. Antoni, els poblers fan molts de fogarons i grossos durant la nit de la vigília. També peguen fort al menjar i al beure. Un dels plats és a base de rates que se crien per les terres embassades de S’Albufera. Ho fan molt carregat. Llavors hi ha “s’espínagada” que solen fer molt picant. L’espínagada és una mena de cocarroi quadrat, millor dit rectangular, gros, prim de pasta, amb anguila i espinacs i espècies fortes. Fa tossir. La qüestió és que la pasta sigui molt prima, quasi com una teranyina. Els poblers se complauen en convidar els amics a tastar les seves especialitats culinàries el dia de Sant Antoni.”

- **Coca de verdura i cocarrois**

És la millor època del conreu de les verdures d’hivern: bledes, espinacs, api, col, colflori i grells. Tots ells productes que la gastronomia mallorquina els ha sabut aprofitar amb elaboracions com les coques de verdura i els cocarrois.

“Artà. També dissabte durant la vetllada que els foguerons estaven encesos els joves del poble se passetjaven amb manats de pastenagues i qualcun amb una coca també carabasses aigordenteres plenes de vi i cantant cançons de sant Antoni s’ananaven als fogarons i allà convidaven ses al·lotes a beure menjar pastenagues i cantar cançons al sant.”

- **Tortells i bunyols amb mel**

El Pare Ginard també ens ha deixat dues curiositats gastronòmiques al voltant d’aquestes dates:

“A Barcelona per St. Antoni, fan i venen ‘roscones’ en castellà, tortells, pastissos o rotlanes, així com a Sa Pobla fan espínagades i a Artà coques amb sobrassada. A Mancor per Sant Antoni mengen bunyols amb mel.”

Què deim?

La festa de Sant Antoni està lligada íntimament a la glosa popular. Arreu de Mallorca, la festa ha mantingut viva la glosada com a fil conductor. En veritat, la glosa constitueix un dels elements que donen vigor i posen el coent a la trobada. Entorn del fogueró i al llarg de la colcada i les beneïdes, la repetició de gloses tradicionals o la improvisació de noves rimes canalitza l'esperit crític i anima la bulla.

Però no tot és 'broma bruta'. Talment el fonament de la festa, la seva poètica es mou entre la devoció i la transgressió. El Cançoner Ginard, recopilat i consultable en el Cançoner 2.0 (www.canconerdemallorca.cat) ofereix incomputables exemples de cançons votives que destaquen les qualitats del sant i n'invocuen els beneficis. Moltes d'aquestes gloses sonaran a la nit entorn dels foguerons, com exhortacions al sant i expressions de goig que, al mateix temps, marquen treves o moments de descans en l'ambient cada cop més escalfat de la 'broma bruta'.

D'altra banda hi ha la glosa grollera, la glosa crítica, la glosa irònica, la glosa escatològica, la glosa còmica, la glosa eròtica... Cançons d'arrel tradicional que d'any en any es van renovant per incorporar noves referències a l'actualitat, sempre amb mordacitat, esperit crític i bonhomia. L'enginy s'esmola per construir expressions fascinants que desfermen riallades.

“Les cançons entorn de St. Antoni són aiguardenteres de tot i no poden anar –estèticament parlant– per cap manera.

**Sant Antoni feia sopes
a sa vorera de mar,
i el dimoni hi va anar
i el me va omplir de coces.**

Això és una mostra de la confiança amb que els poblers i tots els mallorquins tracten St. Antoni de Viana.”

Podem comptar les cançons santanonieres per centenars i no és per menys perquè...

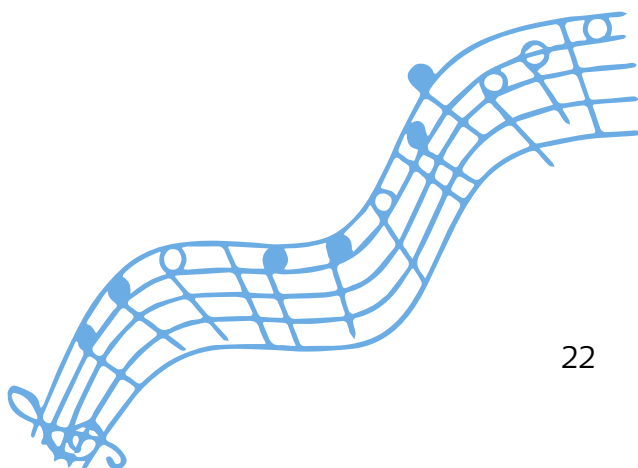
**“Lliberau-mos St. Antoni
de llengo d'un glosador
que és com ses mans d'un pintor
que amb sa mateixa color,
tan pinta sant com dimoni.”**

Per aquest motiu us deixam l'enllaç al Cançoner 2.0 on hi trobareu un bon repertori per anar de foguerons i no quedar sense res a dir:

**Sant Antoni gloriós
de Viana anomenat,
siau es nostro advocat
de tot perill guardau-mos**

**Cançoner
de Mallorca**

Sant Antoni, al món

Menorca

Sant Antoni és el patró de Menorca i l'illa celebra la seva Diada. La festa es polaritza a Ciutadella i a Maó per dos motius ben diferenciats. A Ciutadella, amb la Processó dels tres tocs, que commemora la conquesta de l'illa pel rei Anfós. A Maó amb actes oficials perquè és la seu dels òrgans de govern.

La Processó dels tres tocs és una festa antiquíssima. L'historiador Florenci Sastre en el seu treball *Algunas notas sobre la fiesta de San Antoni Abad, patrón de Menorca*, la documenta així:

“El primer document que hem sabut trobar data del 16 de gener de 1561, sols dos anys i mig després del saqueig turc. En ell, el savi consell, havent rebut notícia de la concessió per part del papa i de Felip II d'un jubileu extensiu a totes les Espanyes i les Índies amb la finalitat de recaptar cabals per al rescat dels menorquins captius a Turquia: ‘E haguts diversos entraparlaments, fonch conlús que per a demà que serà dia de sanct anthoni se digue una missa de spiritu sancto y que los magnífics jurats y savi consell assistèscan en ohir aquella y suplicar lo spirit sanct vulle inspirar lo que més convenga circa est negoci’ (‘Llibre de determinacions’ de 1558 a 1537, foli 82v.”

Un segon document d'interès per a historiar aquesta festa és un plec que conté els capítols del gremi de “fusters, picapedrers y traginers de Ciutadella”, que foren aprovats pel Molt Espectable Senyor Governador de l'illa el 25 de juny de 1568: «Item volem e ordenam que quiscun any lo dia de lo gloriós sant Anthoni los caxers sien forçats y obligats a portar la lluminària de dita confraria a la yglésia major per acompanyar la processó que en tal dia se acostuma a fer en memòria de com aquella diade és estade llevade aquesta terra de mans de pagans per lo sereníssim Rey don Amfós...» (Arxiu Històric Municipal, caixa d'Estatuts de Gremis).

La processó comença en haver acabat la missa pontifical a la Catedral. Hi van tres regidors de l'ajuntament, a cavall, vestits de frac i amb el cap cobert amb una guindola. N'hi ha un que du la bandera de sant Antoni. El clergat i el bisbe revestits i amb creu alçada segueixen els tres regidors. Surten de la Catedral pel carrer del Roser fins a l'antic portal d'Artrutx i van al lloc on era bastit el portal de Maó, que és per on se suposa que va entrar, l'any 1287, el rei Anfós II de Catalunya, III d'Aragó i I de València (dit el Franc o el Liberal). A terra, assenyalant el lloc de l'antic portal, hi ha una pedra marcada amb la lletra tau. El regidor més jove desmunta de la seva cavalcadura i amb el pal de la bandera pega tres cops a terra. Això commemora la tradició segons la qual el rei Anfós, en arribar a les portes de la ciutadella musulmana, va pegar tres tocs a la porta i la ciutat se li va rendir.

Sant Antoni és es patró de Maó i Ciutadella .
Li pegam amb sa botella perquè no tenim tassó.

Rituals de benedicció d'animals

El ritual de fer beneïdes en honor a sant Antoni com a protector dels animals es du a terme a molts indrets de l'estat espanyol. Hi destacam les "Vuelas de Sant Antón" que es celebra el 17 de gener als voltants de la parròquia de San Antón de Madrid. La celebració d'origen medieval i centrada encara en el món rural ha evolucionat cap a una benedicció d'animals de companyia pròpia del món urbà del Madrid postindustrial.

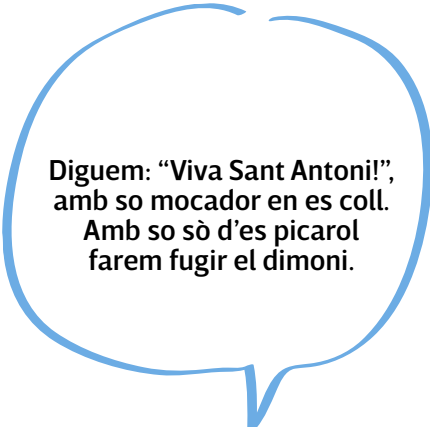
Rituals de foc

Entorn als rituals del foc propis de la festa de Sant Antoni cal destacar les Santantonades que es celebren a diverses poblacions de les comarques del nord del País Valencià (els Ports i Maestrat), la Franja (el Matarranya) i el sud del Principat de Catalunya (la Terra Alta). És una de les festes més antigues del país, i són el resultat de la superposició de celebracions cristianes als ancestrals ritus i celebracions vinculades al solstici d'hivern, encaminades a propiciar la fecundació de la natura, la terra i el bestiar, i utilitzades com a invocacions per tal d'obtenir una bona collita. És una celebració parateatral que es caracteritza per les representacions que tenen lloc al voltant d'una foguera o "barraca" de gran dimensions bastida al voltant d'un arbre central, el "maig", revestit de brancatge verd. Els protagonistes de l'escenificació són les botargues, una mena d'éssers perillosos i esperitats que passen al sant pel poble lligat amb una corda mentre juguen a espantar nens i dones. La comitiva passa casa per casa i finalment encén la barraca, refugi del sant.

Què podem fer?

“Per Sant Sebastià i Sant Antoni, després de la processó que feien el capvespre de la festa, ‘corrien es gall’. Havien d’enganxar una anella d’una corda que passava d’una part de carrer (casa de la vila) a l’altra part. Havien d’estar drets damunt un ase (Sa Pobla).”

Diguem: “Viva Sant Antoni!”, amb so mocador en es coll. Amb so sò d’es picarol farem fugir el dimoni.

ACTIVITATS EN FAMÍLIA

- **Feim espinagades**

Cuinar sempre és una bona opció per passar una estona en família i si es tracta d’una elaboració tradicional i de temporada hi afegim encara més valor. En el següent enllaç hi trobareu la recepta: <http://www.bojosperlacuina.com/seccions/receptes/espinagada/> I recordeu que als poblers els hi agrada ben coent!

- **Anam de beneïdes**

Amb infants serà un bon pla anar a veure les beneïdes de Muro. Les guardes i la quantitat i varietat d’animals que s’hi concentren faran gaudir als més animalers de la família.

- **Preparam la nostra ximbomba**

Un test foradat als dos culs, una canya, una pell de conill o xot i un cordill i la mà ben banyada per començar a sonar. Pareix fàcil no? També podeu provar de fer-ne amb materials alternatius. Si no n’estau convençuts encara queden alguns artesans que en fan de totes mides.

- **Glosam el nostre propi “Argument”**

Us podeu reunir en família i intentar compondre l’Argument amb els esdeveniments més important del passat any que han succeït a la vostra llar. Si ho feis cada any anireu recopilant tots els records familiars!

RITUALS COMPARTITS

- **Organitzam un fogueró**

Ben segur que al vostre poble un dia a l’altre organitzen l’encesa de foguerons. Us podeu aplegar amb el vostres veïns i organitzar-ne un al vostre carrer. No oblideu la xuia i els botifarrons per sopar!

- **Duim a beneir els animals de companyia**

Tant si sou creguts com descreguts és una manera de participar a la festa!

- **Feim gloses!**

Si anau de foguerons no us oblideu d’anar ben preparats amb un bon repertori de cançons i si teniu coratge fins i tot us podeu llançar a improvisar-ne!

- **Respectam la festa**

En certes poblacions la massificació durant les festes de Sant Antoni esdevé un autèntic problema. Recordeu que s’han de respectar els codis rituals de cada lloc i sobretot mirau de gaudir de la festa sense destorbar el seu procediment.

TRADICIONARI DE MALLORCA #03

Documentació i elaboració: Joana M. Serra, Carme Castells

Assessorament: Gracià Sánchez

Fonts:

- AV (1992): Calendari de festes de les Illes Balears i Pitiüses. Editorial Alta Fulla. Barcelona.
- AV (2008): L'esplendor de la festa: màgia i misteri de les festes antigues. Ed. Olañeta. Palma
- Carmona, J. (2003): Iconografia de los Santos. Ediciones Istmo. Madrid.
- Gili, A. (1997): Sant Antoni Abat, festa popular d'Artà. Edicions Documenta Balear. Palma
- Valero, G.; Bueno, J.; Font, B. (2010): Les festes de Palma. Història, tradició i vigència. Lleonard Muntaner Editor. Palma.
- Vives, A. (2009): Les festes de Sant Antoni a Manacor. Lleonard Muntaner Editor. Palma
- Font, M. (2005): Cuina i menjar a Mallorca. Història i receptes. Miquel Font Editor. Palma
- Genovart, G. (2015): Antropologia de la festa de Sant Antoni. Lleonard Muntaner Editor. Palma
- Festes.org: l'espai on comença la festa. www.festes.org
- Cançoner 2.0. www.canconerdemallorca.cat
- Ajuntament d'Artà www.arta.cat
- Ajuntament de Manacor www.manacor.org
- Ajuntament de Muro www.ajmuro.net
- Ajuntament de Sa Pobla www.sapobla.cat
- Ajuntament de Sant Llorenç www.santllorenç.cat
- Ajuntament de Son Servera www.sonservera.es

Editat pel MUSEU DE LA PARAULA. CASA RAFEL GINARD
Sant Joan, Mallorca, 01/02/2016

